

REZIME DISKUSIJA

U diskusiji povodom pročitanih referata učestvovali su sljedeći učesnici skupa: *Ahmed Aličić, Dušanka Bojanić-Lukač, Dženana Buturović, Ekrem Čaušević, Džemal Čehajić, Muhamed Filipović, Nenad Filipović, Lamija Hadžiosmanović, Muhamed Huković, Srđan Janković, Ismet Kasumović, Branko Letić, Munib Maglajlić, Muhsin Rizvić, Čamil Sijarić, Hasan Sušić, Emilijana Trifunović, Muhamed Ždralović.

Diskutovalo se o sljedećim temama:

1. Šta se podrazumijeva pod pojmom naša književnost na orijentalnim jezicima u smislu definicije, autorstva i baštinika.
2. Poteškoće u radu i objavljivanju izvora i kataloga orijentalnih rukopisa.
3. Naši leksikoni i enciklopedije.
4. Status i tretman ličnih imena, titula i primjena naučne transkripcije.
5. Alhamijado književnost, stepen izučenosti i metodologija rada.
6. Zastupljenost književnosti na orijentalnim jezicima i alhamijado književnosti u školskim udžbenicima.
7. Razvoj orijentalistike kod nas, posebno kad je u pitanju školovanje i usavršavanje kadrova, materijalni položaj zaposlenih u nauci.

1.

Tokom više od jednog stoljeća mnogi orijentalisti izučavali su imponantan rukopisni fond na orijentalnim jezicima (arapskom, turskom i perzijskom jeziku), koji je nastao u doba osmanske vladavine u dijelovima teritorija koji danas obuhvata SFRJ. Što se tiče stepena izučenosti ove zaostavštine, teško je o njemu dati decidnu ocjenu s obzirom na činjenicu da svi rukopisi nisu još ni kataloški obrađeni, pa se ne može stvoriti ni mjerodavna ocjena o njenom ukupnom obimu. U sadašnjoj fazi njenog izučavanja osjeća se potreba za terminološkom formulacijom ove građe. Diskusija na ovu temu bila je očekivana, premda je pokazala da još uvijek nisu obezbijedeni svi neophodni preduslovi za definitivno biranje termina budući da ne postoji ni jedinstveni i sveobuhvatni popis naših autora i prepisivača djela na orijentalnim jezicima, tj. popis koji bi sadržavao imena svih stvaralaca na orijentalnim jezicima koji vode porijeklo iz krajeva koje danas obuhvata SFRJ. Parcijalne studije i radovi postoje, no oni mogu dovesti samo do parcijalne istine i prouzrokovati nepreciznost u formulaciji samog naziva ove baštine.

Diskutovalo se o sljedećim varijantama naziva koji su se pojavili u referatima: Muslimanska orijentalna književnost, Književna baština bo-

---

* abecednim redom

sanskih Muslimana na orijentalnim jezicima, Književno stvaralaštvo naših pisaca na orijentalnim jezicima, Naša književnost na orijentalnim jezicima, Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima. Interesantno je da nakon diskusije i iznesenih argumenata niko nije promijenio svoje mišljenje već je svako ostao pri svom prvobitnom stavu.

U vezi s nazivom *Muslimanska orijentalna književnost* primijećeno je u toku diskusije da je riječ *muslimanska* u obliku pridjeva koji se završava na *-ski* neprecizna jer nije jasno na koga se odnosi: na *Muslimane* ili na *muslimane*. Što se tiče riječi *orijentalna* iznesene su sljedeće zamjerke: da joj nisu jasne implikacije, da je to nov izraz, do sada nepoznat, da je neprenosiva na strane jezike i da kao takva nije pogodna za širu naučnu upotrebu. Međutim, autor termina Muhsin Rizvić kasnije je u svom radu objasnio taj izraz temeljito i nije isključeno da će on ući u opticaj za definicije navedene književnosti. Kod naziva *Književna baština bosanskih Muslimana na orijentalnim jezicima* pojavile su se nesuglasice vezane za riječi *bosanski Muslimani*, jer sintagma *bosanski Muslimani* u ovom kontekstu isključuje ne samo sve ostale Muslimane SFRJ kao baštinike ovog kulturnog blaga, već i etničke Turke i Albance sa teritorije današnje SFRJ čiji su se sunarodnici takođe javljali kao autori i prepisivači djela na orijentalnim jezicima. Što se ovog naziva tiče primijećeno je da bi on mogao označavati samo jedan segment baštine na orijentalnim jezicima, a nikako svu – što je rečeno i za naziv *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*. Nazivi *Naša književnost na orijentalnim jezicima* i *Književno stvaralaštvo naših pisaca na orijentalnim jezicima* kritikovani su zbog njihove uopštenosti i apstrahiranja nacionalnosti autora i baštinika.

2.

Naučna obrada izvora i izrada kataloga orijentalnih rukopisa takođe su razmatrani na ovom simpozijumu. Premda su u diskusiji u ovoj temi spomenute mnoge poteškoće za koje je vezan rad na izvorima, od npr. nabavke datog izvora iz inostranstva do obezbjeđivanja sredstava za njegovo štampanje, istaknuto je da bi trebalo ustrajati u nastojanjima da se još više poboljša kvalitet ovih izdanja i njihova tehnička opremljenost. Naime, neki izvori objavljuvani su u skraćenom izdanju što se takođe negativno odrazilo na ocjenu njihovog značaja, jer izdavači često nisu uvažavali postojeće norme za izdavanje izvora i time su ih sveli na lokalne omjere.

U vezi s kompletiranjem kataloga Orijentalnog instituta napomenuto je da bi bilo poželjno što prije kataloški obraditi i preostale rukopise Orijentalnog instituta da bi se mogao steći lakši uvid u rukopisni fond i olakšao rad svima koji rade na obradi rukopisa. U toku diskusije rečeno je da se kod nas rad na izvorima i katalozima ne vrednuje adekvatno u odnosu na vrednovanje poslova te vrste u svijetu. Poznato je da se u nekim visoko razvijenim evropskim zemljama radovi ovog tipa tretiraju kao doktorati, dok kod nas predstavljaju tek jednu biografsku jedinicu više za njegovog autora.

3.

Leksikografska izdanja i enciklopedije bili su razmatrani s aspekta zastupljenosti naših pisaca na orijentalnim jezicima u njima. Ispostavilo se da se većina problema koji prate ovaj specifičan segment naše književne baštine odrazila i u pomenutim izdanjima. U naše enciklopedije uvršten je izvjestan broj naših autora na orijentalnim jezicima, no pri tome se mogu uočiti neke metodološke i faktografske neprincipijelnosti. Dosadašnja proučavanja pokazala su da je ova književnost bila stvarana u mnogim regijama današnje SFRJ koje su ranije bile pod osmanskom vlašću. Međutim, usljed postojećeg metodološkog uređenja naših enciklopedija u kojima je književnost uglavnom svedena na nacionalne okvire, desilo se da su na mnogim mjestima izostavljena ostvarenja naših veoma istaknutih ličnosti koje su se afirmisale svojim duhovnim stvaralaštvom u okviru osmanske kulture. Budući da se ovakav stav uređivačkih odbora enciklopedija ne primjećuje kad su u pitanju znamenite ličnosti iz prošlosti koje su svoje stvaralaštvo razvile pod okriljem drugih kultura (npr. austrougarske, mletačke itd.), stiče se dojam da se još uvijek s predrasudama odnosi prema ovom dijelu naše prošlosti.

Što se tiče očiglednih materijalnih grešaka u leksikografskim izdanjima, može se reći da one ne predstavljaju veći problem jer ih je lako ispraviti. Dalji rad na obradi stvaralaštva na orijentalnim jezicima takođe će smanjiti mogućnost pojave faktografskih grešaka uopšte.

4.

Tokom diskusije o ličnim imenima, titulama i transkripciji preovladalo je mišljenje da bi, kad su imena u pitanju, bilo poželjno na početku rada navesti svaku u pismenom vidu u izvorima verifikovanu varijantu imena datog autora, s tim što se u daljem tekstu njegov autor iz praktičnih razloga može opredijeliti za varijantu imena koja mu je najprijemčivija.

Zaključeno je i da bi se titule trebale navoditi uz imena ličnosti jer doprinose lakšoj identifikaciji njihovih nosilaca, a ujedno upućuju i na status koji je data ličnost u to vrijeme imala.

U vezi s transkripcijom rečeno je da bi naučni i stručni radnici trebalo da se opredijele i dosljedno sprovode neku od usvojenih svjetskih transkripcija: englesku, njemačku itd. Na taj način bi se obezbijedila ujednačenost transkripcije naučnog rada i smanjila mogućnost greške.

5.

U toku diskusije o alhamijado književnosti konstatovalo se da njoj nije bila posvećena dovoljna pažnja i da se do sada veoma malo sistematski izučavala. Obradene su pojedinačne pjesme ili djela, i to uglavnom sa sadržinskog aspekta. Veoma se malo pažnje pridavalo ovom stvaralaštvu s filološkog aspekta i nisu u dovoljnoj mjeri proučeni primjenjivani načini bilježenja srpskohrvatskog jezika arapskom grafijom, jer je za ovakve interdisciplinarnne studije potrebno poznavanje orijentalnih jezika i serbokroatistike, a veoma je mali broj stručnjaka tog profila.

6.

U toku diskusije o postojećim školskim udžbenicima i planovima rada napomenuto je da učenici ni u buduće neće u okviru školskih programa imati prilike da se malo više informišu ni o našem alhamijado stvaralaštvu, ni o stvaralaštvu na orijentalnim jezicima, budući da je za upoznavanje sa ovim dijelom naše kulturne baštine predviđen svega jedan školski sat – a to je zaista nedovoljno. Ipak, vjerovatno će ovo stvaralaštvo dobiti svoje pravo mjesto i u školama ako, i kada, se riješe sve dileme iz ranijih stavki o kojima se diskutovalo na ovom simpozijumu.

7.

S aspekta potreba Orijeentalnog instituta i drugih naučnih ustanova vezanih za orijentalistiku u našoj zemlji, razgovaralo se o sistemu školovanja na postojećim katedrama za orijentalistiku u okviru fakulteta u Sarajevu, Beogradu, Prištini i Skopju. Konstatovano je da se osjeća deficit u broju svršenih orijentalista koji su u kombinaciji sa orijentalistikom studirali i istoriju, filozofiju itd., a koji su neophodni u naučnim ustanovama. Naučno usmjeravanje orijentalista do sada se vršilo putem postdiplomskih studija iz jezika, književnosti, istorije, filozofije itd., što je imalo za posljedicu prilično nepovoljnu starosnu strukturu naučnih radnika. Spomenuto je da bi se ovaj proces mogao znatno skratiti ako bi se tokom redovnog studija vršilo praćenje uspjeha studenata i plansko usmjeravanje najboljih za naučni rad. Za takve studente bi se u završnim godinama studija nastava mogla proširiti sa izvjesnim brojem fakultativnih predmeta koji bi im u njihovom kasnijem radu omogućili neposrednije uključenje u naučni rad.

Što se tiče materijalnog položaja zaposlenih u naučnim ustanovama, spomenuti su: niski lični dohoci, veoma ograničena sredstva za nabavku osnovnih sredstava za rad, nemogućnost nabavke inostrane literature, primitivan način rada bez savremenih informatičkih pomagala, nemogućnost u rješavanju stambenog pitanja, što sve uveliko doprinosi činjenici da je pažnja naučnog radnika nužno usmjerena prvenstveno na opstanak, a tek potom na naučno i stručno usavršavanje.

***

Na kraju bi trebalo navesti neke od zadataka naše orijentalistike vezanih za proučavanje stvaralaštva naših pisaca na orijentalnim jezicima i alhamijado stvaralaštva koji su se tokom diskusije spominjali: izrada kataloga orijentalnih rukopisa, obrada izvora, izrada monografija, obrada pojedinačnih djela, iščitavanje, sadržinska i filološka obrada alhamijado tekstova, kvalitativna analiza ovih djela, njihova originalnost i umjetnički i naučni domet itd. Da bi se ovo ostvarilo bilo bi neophodno proširiti opseg istraživanja da bi se stekao kompletniji uvid u jedan širi društveni milje unutar koga su stvoreni preduslovi za nastajanje ovog segmenta stvaralaštva kao svojevrsnog specifikuma a istovremeno i integralnog dijela sveukupnog stvaralaštva tog doba.

Pri tome, rečeno je, od velikog je značaja da stav istraživača prema datoj materiji bude objektivan, budući da se književni kritičari i teoreti-

čari koji nisu orijentalisti preko njih kao posrednika, a samim tim i koautora, upoznaju sa djelima na orijentalnim jezicima.

Osim toga, kako je primijećeno, do sada se sva pažnja posvećivala poeziji, lijepoj književnosti itd., dok su pravni, moralni i teološki spisi bili zanemareni. Rečeno je da bi u daljem radu i ove spise bilo poželjno uvrstiti u istraživačke programe.

Rezultati naučnog rada upoznaće javnost sa obrađenim djelima iz svih navedenih oblasti što će doprinijeti afirmaciji stvaralaštva na orijentalnim jezicima i alhamijado stvaralaštva i ravnopravnom tretmanu u odnosu na druge segmente kulturne baštine naše zemlje.

Napomenuta je i činjenica da je iz oblasti orijentalistike jako malo djela svjetskih orijentalista prevedeno na srpskohrvatski jezik te je naša javnost nedovoljno upućena u značaj koji se orijentalistici pridaje u svijetu. Stoga bi bilo poželjno mnogo više raditi i na prevodenju djela najeminentnijih orijentalista svijeta na srpskohrvatski jezik što bi omogućilo formiranje pravilnijeg stava u vrednovanju orijentalistike kao nauke u kontekstu našeg savremenog društva i njegovih potreba.

Emilijana Trifunović